

TALABA-YOSHLARNING NIKOHGA IJOBİY MUNOSABATI AJRIM
PREVENSIYASI SIFATIDA

Kamolova Zulfiya Xasanboy qizi
Baxriyeva Manija Sadriddinovna

“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti kichik ilmiy xodimi

Annotatsiya: Zamonaviy jamiyatda qadriyatlar va ko'rsatmalar faol o'zgarib bormoqda. So'nggi yillarda “nikoh” tushunchasi obro'sizlana boshladi, bu esa jinsiy hayotga beparvo munosabatni shakllantirishga yordam beradi. Bu yoshlarning mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga va qo'shimcha mas'uliyatni amalga oshirishga qodir emasligi yoki xohlamasligi bilan bog'liq. Har bir avlodning sevgi va nikohga bo'lgan munosabatlarining o'ziga xos xususiyatlari mavjud bo'lib, ular davrning xususiyatlarini va odamlarning psixologiyasini aks ettiradi, ma'lum bir jamiyatda shakllangan turmush sharoiti va axloqiy-estetik tamoyillar izlarini o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: oila, nikoh, yoshlar, ma'naviy tayyorgarlik, ajrim, profilaktika, qonuniyat.

Yoshlar o'rtasida nikohga munosabatning psixologik ahamiyati shundaki, bugungi kunda «rasmiy ravishda ro'yxatdan o'tgan» nikoh kabi hodisa bugungi kun yoshlari uchun jozibadorligini yo'qotdi. Yigit-qizlar qonuniy nikohdan ko'ra fuqarolik nikohi (to'g'rirog'i, birgalikda yashash)ni afzal ko'rmoqdalar. Shu bilan birga, jamiyatni rivojlantirish maqsadlarida yoshlarning nikoh va ota-ona huquqlari va majburiyatlarini to'liq o'z zimmalariga olishlari muhimdir.

Aksariyat yoshlar o'z qarorlarini jiddiy o'ylamasdan turmush qurishadi, bu esa salbiy oqibatlarga va ajralishga olib keladi. Mutaxassislarining fikriga ko'ra, zamonaviy nikohlarning mo'rtligi asosan yoshlarda oila institutiga haqiqiy hurmatni rivojlantirmaganligi bilan belgilanadi. Bundan tashqari, yoshlar nikoh masalalaridan bexabar va keng tarqalgan xato - oilani yaratishda ular faqat his-tuyg'ularining kuchiga tayanadilar.

Ushbu hodisa zamonaviy psixologiyada turli xil ma'nolarga ega. Faol kategoriya sifatida “munosabatlar” turi bo'yicha u shaxslararo va ijtimoiy, rasmiy va norasmiy, hissiy va ishbilarmonlik, samarali va samarasiz, rol o'ynash, bola-ota, madaniyatlararo va boshqalar bo'lishi mumkin. Psixologlar, shuningdek, insonning o'ziga, boshqa odamlarga, narsalarga va ko'plab hodisalarga munosabatini o'rganadilar. Ushbu assotsiativ qator “munosabatlar” tushunchasi, birinchi qarashda, o'z mazmuniga ega emasligini va tabiatan shartli va o'zboshimchalik ekanligini ko'rsatadi. Bu tadqiqotchi yoki muayyan guruhlar, shaxslar yoki qadriyatlarni solishtirishga qaror qilgan har qanday shaxs uchun mezon bilan belgilanadi.

D.Krech va R.S.Krutschfeld munosabatni shaxsning motivatsion, hissiy, pertseptiv va kognitiv jarayonlarining tartibli tashkil etilishi deb tushunadi. E.Sheffer munosabat psixologiya fanining asosiy kategoriyasi bo'lib, shaxsning shaxs, moddiy va ideal narsa va hodisalar bilan har qanday aloqalari, o'zaro ta'sirida mujassamlanadi, deb hisoblagan. Ushbu toifa har qanday shaxsning tashqi dunyo bilan aloqalariga hissiy rang beradi.

J.Ollportning ta'kidlashicha, munosabat - bu direktiv ta'sirni amalga oshirishga, shaxsning o'zi duch keladigan obyektlar va vaziyatlarga munosabatining aqliy va

uzluksiz tayyorgarligi sifatida tushunadi. Shunday qilib, munosabat orqali insonning ehtiyojlar, motivlar va harakatlarning tizimini aniqlash mumkin. Bu alohida ko'rsatkich va ifodalash vositasi, insonning barcha harakatlarini ob'ektivlashtirish vazifasini bajaradi.

O'z asarlarida D.L.Uollisning aytishicha, munosabat inson psixikasining ichki va tashqi mazmuni o'rtasidagi ijtimoiylashgan bog'liqlik, ya'ni uning atrofdagi voqelik va ong bilan aloqasidir. Shaxsning atrofdagi voqelik bilan aloqasini o'rganar ekan, "munosabat" hodisasining bir qator xususiyatlari mavjud [1].

Birinchi xususiyat - ta'limning barqaror va barqaror tabiati. Uning keskin o'zgarishi portlash yoki jazolash usullaridan foydalanganda, zarba, umidsizlik va boshqalar bilan birga bo'lishi mumkin. Ikkinchi xususiyat - munosabatlarning shakllanishida psixikaning ko'plab elementlari: bilim, ko'nikma, xarakter xususiyatlari, ong, e'tiqod, qarashlar, his-tuyg'ular va dunyoqarash ishtirok etadi. Bunga tabiatning inson hayotidagi o'rni va ahamiyatini bilish misol bo'la oladi, bu unga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishga yordam beradi. Xitoy tilini bilish va gapirish qobiliyati xitoy adabiyotiga ijobiy munosabatni shakllantiradi. Xarakter xususiyatlaridan biri mas'uliyatdir, bu mehnatga, odamlarga, mulkka, ijtimoiy qoidalar va me'yorlarga munosib munosabatda bo'lishni keltirib chiqaradi.

Munosabatlar psixikaning boshqa elementlarining shakllanishida ham ishtirok etadi. Masalan, noma'lum, ammo hayratlanarli narsa yoki hodisa odamning qiziqishini uyg'otib, uni o'rganishga hissa qo'shadi. Bunda ijobiy munosabat bilim olishning asosiy omiliga aylanadi. Muayyan harakatlarga ijobiy munosabat ko'nikmalarning paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin.

Uchinchi xususiyat munosabatlarning ustuvorligining tarkibiy printsiplari bilan bog'liq [2]. Demak, pedagogik jarayon, uning barcha elementlari munosabatlarni shakllantirishga xizmat qilishi kerak. Tegishli munosabat bo'lmasa, olingan bilim, ko'nikma, qarashlar, e'tiqodlar, dunyoqarash mo'rt va amaliy bo'lmaydi. Adekvat munosabat insonni faollashtiradi. Bunday odam uzluksiz boyib boradi, dunyoqarashini kengaytiradi, malaka va xulq-atvorini takomillashtirib boradi. Shunday qilib, ko'p narsa munosabat bilan belgilanadi. To'rtinchi xususiyat shuni ko'rsatadiki, munosabat tez-tez namoyon bo'ladigan ruhiy hodisadir. Avvalo, bu shaxsiy xususiyatlar bilan bog'liq. Insonning mehnatga munosabati mehnatsevarlik va dangasalik kabi fazilatlarda namoyon bo'ladi. Vatanga bo'lgan munosabat mardlik va fidoyilikda namoyon bo'ladi. Belgilangan qoidalar va me'yorlarga munosabat ko'rsatkichlari to'g'rilik, halollik, adolatlilik va boshqalardir. Munosabat hissiyotlarda ham namoyon bo'ladi. Ma'qullovchi munosabat quvonch va hayratga sabab bo'ladi [3]. Salbiy - g'azab, jirkanish, jirkanish va boshqalar. Munosabat harakatlantiruvchi kuchlarda namoyon bo'ladi: qo'rquv, qiziqish, qiziqish, istak, intilish va boshqalar. Munosabat, shuningdek, harakat, harakat, faoliyat, xatti-harakatlarda namoyon bo'ladi. Befarq yoki salbiy munosabatda bo'lgan odamning xatti-harakatlari, harakatlari va xatti-harakatlari namunali bo'lmaydi. Munosabat tashqi ko'rinishda ham namoyon bo'ladi: yuzda, qarashda, yurishda, intonatsiyada va hokazo.

Shunday qilib, chet el psixologiyasida munosabat deganda shaxsning motivatsion, hissiy, perseptiv va kognitiv jarayonlarini tartibli tashkil etish tushuniladi. Munosabat orqali insonning ehtiyojlar tizimini, motivlarini va harakatlarini aniqlash mumkin. Munosabat insonning atrofdagi voqelik va ong bilan aloqasini aks ettiradi. Bu munosabatlar barqaror tabiat bilan tavsiflanadi. U bilim,

ko'nikma, xarakter xususiyatlari, e'tiqodlari, munosabati va hissiyotlari ishtirokida shakllanadi, bu bir xil obyektlarga turli xil munosabatda bo'lishga yordam beradi. Tadqiqotchilar munosabatlarning uch guruhini ajratadilar: ijobiy, salbiy va befarqlik [6].

D.V.Kolesov insonning "munosabati" bor, ya'ni u biror narsaga (kimgadir) ma'lum bir tarzda munosabatda bo'ladi, deb hisoblaydi va shaxs "munosabat"ni saqlab qoladi, shu orqali o'zaro ta'sir qiladi. "Munosabat" tushunchasi aktyorning boshqa tomonga nisbatan ma'lum bir pozitsiyasini ifodalaydi [4]. Demak, munosabat aktyorning biror narsaga yoki kimgadir nisbatan o'rnatilgan, barqaror emotsional-irodaviy munosabati, ya'ni uning pozitsiyasining ifodasidir.

Ilmiy adabiyotlarda "nikoh" tushunchasi turli yondashuvlar nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi. Fanga (psixologiya, sotsiologiya va boshqalar) qarab, bu tushunchaning o'ziga xos ta'riflari mavjud. Ko'proq "nikoh" tushunchasi axloqiy va psixologik xususiyatga ega bo'lib, u psixologiya nuqtai nazaridan birlamchi e'tiborni talab qiladi.

Kundalik ongda "nikoh" tushunchasi ko'pincha "oila" tushunchasi bilan belgilanadi. Ammo psixologiya kontekstida, ilmiy nuqtai nazardan, ular odatda ajralib turadi. Nikoh jinlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi ijtimoiy institutdir. Oila tushunchasi nafaqat jinlar o'rtasidagi munosabatlardan, balki ko'p avlod xarakteridagi aloqalardan ham iborat bo'lgan yanada murakkab tizim hisoblanadi.

A.G.Xarchev nikohni "ayol va erkak o'rtasidagi munosabatlarning tarixan o'zgarib turadigan ijtimoiy shakli, bu orqali jamiyat ularning jinsiy hayotini tartibga solib, ularga sanksiya qo'yib, ularning nikoh va ota-onalik huquqlari va majburiyatlarini belgilab beradi, deb ta'riflaydi. Nikoh kontseptsiyasi mazmunining asosiy nuqtalari nikoh shakllarining o'zgaruvchanligi, ijtimoiy vakillik va jamiyatning tartibga solish va huquqiy tartibga solishdagi roli haqidagi g'oyalardir. Shuni ta'kidlash kerakki, huquqiy tartibga solish nafaqat bevosita usullar bilan, balki bilvosita, ya'ni bilvosita ham amalga oshiriladi. Bunday misol nikohni ro'yxatga olish tartibini tartibga solish yoki unga kirish uchun ma'lum bir yoshdagi turli jamiyatlarda tashkil etish bo'lishi mumkin [5].

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ачгильдеева Е.Ф. Методические проблемы изучения стабильности брака: Автореф. дисс. канд. психол. Наук. М: 2015. -118с.
2. Белобрыкина О. А. Психологические условия и факторы развития самооценки личности / О.А. Белобрыкина. - Автореф. канд. психол. наук - Н., 2015.-С. 127.
3. Берне Р. Развитие Я - концепции и воспитание / Р. Берне. - М.: Прогресс, 1986. - С. 422.
4. Захарова Г.И. Психология семейных отношений: Учебное пособие. - Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2015.- 63 с.
5. Зеер Э.Ф. Социально-профессиональное воспитание в ВУЗе: практико-ориентир. Монография / Э.Ф.Зеер, И.И. Хасанова. - Екатеринбург: Изд-во Рос.Гос.проф.-пед.университета, 2003. - С. 158.
6. Зеленский В. Словарь аналитической психологии. - М.: Высш. шк., 2000. - С.120.